

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 34 Volume: 7 Issue: 34

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SÖZLÜ TARİH DENEMESİ: 1960-1980 YILLARI ARASINDA İSTANBUL'DA HALK DANSLARI

ORAL HISTORY TRIAL: FOLK DANCES IN ISTANBUL BETWEEN 1960 AND 1980

Nihal CÖMERT ÖTKEN*

İlke KIZMAZ**

Öz

Bu makale İTÜ SBE TM Programı Yüksek Lisans Tezi için yapılan araştırmaların sonuçları üzerine kaleme alınmıştır. Makalede, halk danslarının İstanbul'daki yakın tarihini, resmi tarih anlatısının ötesindeki detaylarıyla keşfetmek amaçlanarak 1960-80 yılları arasında çalışma yürütmüş halk dansları emekçileri ile yapılan görüşmelerin neticesinde oluşturulan sözlü tarih çalışmasına yer verilmektedir.

1960-80 yılları arasına tanıklık eden halk dansları emekçileri ile görüşülüp, o yıllarda yürüttükleri çalışmalar, dönemin siyasi atmosferinin halk danslarına etkileri, 1980 darbesinin halk danslarına etkileri, 80 öncesi ve sonrası halk dansları başlıkları hakkında yorumları alınmış, bu yorumlar birbirine uyumluluk gösteren veriler belirlenerek sunulmuş ve toplumcu gerçekçi bir bakış açısıyla yeniden yorumlanmıştır.

Makalemiz "Giriş", "Sözlü Tarihte Yaklaşımlar ve Halk Danslarında Sözlü Tarih", "1960-80 Yılları Arasında İstanbul'un Sosyo-Politik ve Sosyo-Kültürel Durumu", "1960 Öncesi İstanbul'da Halk Dansları Çalışmalarının Kurumsal Gelişimi", "1960-80 Yılları Arasında İstanbul'da Halk Dansları Çalışmaları" ve "Halk Danslarında 80 Öncesi ve 80 Sonrası" olarak 6 bölüm halinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk Dansları, Sözlü Tarih, İstanbul, 1980 Askeri Darbesi, Folklor.

Abstract

This article is based on the results of research for Master Thesis of İTU Social Sciences Institute Turkish Music Programme. In this article, we aim to explore the details behind the official history and the late history of folk dances in Istanbul with an oral history study by interviews with the folk dance labourers who lived in 1960-1980.

The aim of the interviews with the witnesses of the era is to collect information about: an overview of the term; effects of the politics on folk dances; effect of the military coup of 1980 on folk dances; and the differences between the post and pre periods of 1980. After determining the consistent comments, they are re-interpreted with a social realist viewpoint.

Our article is approached as 6 parts: "Introduction", "Approaches In Oral History and Oral History in Folk Dances", "Socio-politic and Socio-Cultural Situation of Istanbul between 1960-1980", "Institutional Development of Folk Dances in Istanbul pre-1960", "Folk Dance Studies in Istanbul between 1960-1980", and "Before and after 1980 in Folk Dances".

Keywords: Folk Dances, Oral History, Istanbul, 1980 Military Coup, Folklore.

1. Giriş

Halk dansları alanında gözlemlenen büyük yazınsal boşluk, halk kültürünün sözlü-bedensel bir geleneği olan halk dansları hakkında yetersiz yazılı kaynaklar bizi bu alanda bir çalışma yapmaya yönlendirmiştir. Literatür taramaları sonucunda halk dansları alanında dans derlemeleri dışında sözlü tarih çalışması kapsamında değerlendirilebilecek kayda değer neredeyse hiçbir çalışmanın bulunamaması bu çalışmanın gerekliliğini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Özellikle kentlerde halk dansları çalışmaları ve camiası hakkında elimizde kayda

* Prof. , İTÜ, TMDK Türk Halk Oyunları Bölümü.

** Arş. Gör., İTÜ, TMDK Türk Halk Oyunları Bölümü.

değer hiçbir yazılı tarihsel kaynak bulunmamaktadır. Bir tarih derlemesi yapmamızı pek mümkün kılmayan bu durum bizi kaçınılmaz olarak sözlü tarih çalışması yapmaya yönlendirdi. Dans derlemelerini bir tür sözlü tarih çalışması kabul edersek bu çalışmaların dışında önümüzde başka bir sözlü tarih çalışması örneği bulunmaması araştırmamızın önemini artırmakla birlikte işimizi de aynı ölçüde zorlaştırıyordu.

Kulaktan kulağa ve doğal olarak oldukça subjektif bir aktarımla günümüze kadar gelen halk dansları tarihimize lokal bir araştırma ile ışık tutmanın önemli bir faydası olacağı düşüncesiyle yola çıktık. Araştırmamızın kapsama alanını İstanbul olarak belirledik. Çünkü İstanbul özellikle incelediğimiz tarihsel kesitte halk dansları çalışmalarının oldukça yoğun olarak var olduğu ve geniş bir popülasyonu kapsayan bir kent olma özelliğini taşıyordu. Araştırmamızın kapsamını 1960-80 yılları arası olarak sınırlandırdık. 1950lerin başları ve 1960lar köyden kente göçün yoğun olarak başladığı ve buna bağlı olarak özellikle İstanbul'da kırsaldan gelen insanların halk dansları çalışmalarına ağırlık vermesi sonucu halk dansları çalışmalarının çok yoğun olduğu bir dönemdi. "Savaş sonrası alınmaya başlanan Marshall yardımı Türkiye'de tarım alanındaki iş gücünün kentlere akmasına neden olduğu gibi, tarihi ve doğal potansiyeli ile sanayi yatırımları için en elverişli durumda olan İstanbul'da fabrikaların açılması da Anadolu'dan göçü hızlandırmıştır. ...1960'ta Türkiye'deki iç göçün %11'ini İstanbul almaktaydı."(İstanbul Ansiklopedisi; 2010, 82)

Bu süreci 1980 yılına kadar ele aldık. Çünkü 1980 askeri darbesi ile birlikte tüm Türkiye'de olduğu gibi İstanbul'da da kent yaşamı değişti ve buna bağlı olarak askeri yönetim ve askeri mahkemeler tarafından 1402 sayılı sıkıyönetim kanununun ilgili maddelerince derneklerin kapatılması ve bir süre kapalı kalması sonucunda halk dansları çalışmaları da başka bir evreye girdi. 1990larda bir atılım yaparak Sultans of the Dance, Shaman Dans Tiyatrosu gibi özel profesyonel grupların birbirinin ardı sıra kurulmasıyla birlikte sektörleşmeye başlayan halk dansları çalışmaları ayrı bir çalışmanın konusu olmayı hak ediyordu.

Ele aldığımız süreç politik olarak da epey çalkantılı bir süreç olduğundan kaçınılmaz olarak politik atmosferin halk dansları çalışmaları üzerindeki etkilerini de tespit etmeye ve anlamaya çalıştık. Neredeyse tüm dünya ile paralel olarak ülkemizde de etkili olan gençlik hareketleri, işçi eylemleri, silahlı mücadele pratikleri ve çatışmalar özellikle 60lar ve 70lerde kentlerdeki yaşamı şekillendiriyordu. "1961-70 döneminde Türkiye'deki işçi hareketlerinin yaklaşık 1/3'ü İstanbul'da olmuştur." (YA İst. Cildi; 1983, 4070) Bu bağlamda bugüne kadar bu yanına pek değinilmemiş olan halk dansları camiasının da tarihin arka planında kalmış yönlerini keşfetmeye çalıştık. Elde ettiğimiz verileri toplumcu gerçekçi bir bakış açısıyla sosyo-politik olarak yorumlamaya ve anlamlandırmaya çalıştık. Amacımız ortaya geleneksel tarih yazımının bağımlı referanslarından arınmış, bağımsız ve olabildiğince objektif bir alternatif tarih metni çıkarmak ve günümüz gençliğinin ele aldığımız kesiti doğru anlamasını sağlamak ve araştırmacılara bu alanda yeni ufuklar açmaya çalışmaktı.

Bu amaçlar doğrultusunda çalışmaya başlarken; sözlü tarih çalışmamıza destek olması için ele aldığımız kesiti kapsayan yayınların ortaya çıkarılması için kapsamlı bir literatür taraması yapıldı. Bahsi geçen dönem içinde halk dansları ile ilgili yazılmış kitaplar, makaleler ve süreli yayınlar tarandı. Ayrıca İstanbul ile ilgili bibliyografyalar incelendi. İstanbul'un bahsi geçen dönemdeki kültür yaşamı, politik yaşamı ile ilgili yayınlar ve konumuz özelinde İstanbul'daki halk dansları çalışmaları hakkında mevcut olan yazılı kaynaklar tarandı. Dönem ile ilgili yazılı ve görsel doküman bulabilmek için internet ortamında tarama yapıldı. Çalışma konusunun bağlamının oluşturulabilmesi adına sözlü tarih yöntemi ile ilgili teorik yayınlar tarandı.

Çalışma kapsamında 1960-80 yılları arasında İstanbul'da halk dansları çalışması yapmış 14 halk dansları emekçisi ile görüşüldü. Bu görüşmelerin yaklaşık 20 saati video olarak kayıt altına alındı. Bu kayıtlar deşifre edilip yazıya aktarıldı. Bu görüşmelerde anlatılan ve çoğunlukla birbiriyle örtüşen olaylar, önemli bulunan bölümler alınarak bir tarih metni yaratılmaya çalışıldı. Ortaya çıkan anlatımlar ve metin toplumcu gerçekçi bir bakışla incelenmeye ve yorumlanmaya çalışıldı.

Makalemize başlarken çalışma yöntemimizi oluşturan sözlü tarih kavramına değinmek gerekmektedir. 20. yüzyılın yenilikçi tarihçilik anlayışı olan sözlü tarih ve bu alandaki yaklaşımlar hakkında bilgi sahibi olmak çalışmamızın zemini oluşturmada bize yardımcı olacaktır.

2. Sözlü Tarihte Yaklaşımlar ve Halk Danslarında Sözlü Tarih

Sözlü tarih kavramının birçok tanımı olmakla birlikte özetle "sıradan" insanın tarihi olarak yorumlanabilir. Resmi tarihin perdesinin ardında kalanların, büyük fotoğrafta görünemeyenlerin, görmezden gelinenlerin, küçük yaşamların, ailelerin, yerelliklerin tarihi diyebiliriz sözlü tarih için. Sözlü tarih çalışmalarının öncülerinden Paul Thompson'un deyişiyile; "Sözlü tarih ile tarihin, değişen toplumlardan ve kültürlerden insanları dinleyerek ve onların hatıralarını, deneyimlerini kaydederek yorumlanmasını kastediyorum. Sözlü tarihi sabit kurallarla dar bir biçimde tanımlanmış bir tür zanaat ya da ayrı bir alt disiplin olarak tanımlamaya çalışmaktan çok fazla bir şey kazanılabileceğini zannetmiyorum." (İlyasoğlu-Kayacan; 2006, 23)

Sözlü tarihin bir bakıma geleneksel tarih algısının kapsamını genişletmek anlamına geldiği söylenebilir. Buradan bakıldığında şu yaklaşım bu tez çalışmasının başat düşüncesini oluşturmaktadır; "Tarihin kapsamını genişletmek, risklere girmek ve geniş çevrelerin hoşuna giden konularla olduğu kadar rahatsızlık kaynağı olan konularla da uğraşmak anlamına gelmelidir; yoksa tarihi çarpıtmış oluruz. Herkesin yaşamında gurur duymadığı yönler vardır, toplumların da öyle. Hepimiz sonuçlarını öngöremediğimiz şeyler yaparız ve sorumluluğu cesaretle kabullenmek çok zordur. Bir topluma böyle bir şeyi yaptırmaya çalışan tarihçi, kendisine karşı bir düşmanlık uyandırabilir, ama sorumluluk kabullenmek olgunluğu artırır ve gelecekte hataların azalmasına yardımcı olur." (Counce; 2001, 76)

Sözlü tarihin amaçlarını ve kapsamını yorumlayan Thompson şöyle diyor; "Sözlü tarih bir değişim aracı olmak zorunda değildir, bu, ne amaçla kullanıldığına bağlıdır. Bununla birlikte, sözlü tarih pekala tarihin hem içeriğini, hem de amacını dönüştüren bir araç olabilir. Tarihin odak noktasını değiştirmek ve yeni araştırma alanları açmak için kullanılabilir; öğretmenler ile öğrenciler, nesiller, eğitim kurumları ile dışarıdaki dünya arasındaki engelleri ortadan kaldırılabılır ve tarih kitaplarında, müzelerde, radyoda ya da bir filmde yazılırken, tarihi yaratan ve yaşayan insanlar kendi sözleriyle tekrar merkezi bir yere oturtulabilir." (Thompson; 1999, 2)

Sözlü tarihe adını veren Joseph Gould : "Tarihin krallar, kraliçeler, antlaşmalar, görüşmeler, büyük savaşlar ve Sezar, Napolyon, Pontius Pilate, Kolomb gibi mühim zevattan oluştuğunu sanıyoruz, ama bu sadece yüzeysel tarihtir ve büyük ölçüde yanlıştır. Sözlü tarihle, tarihi aşağılara indirecek, yukarılarda inşa edilen tarih yerine kısa gömleklilerin yani halkın işleri, aşkları, üzüntüleri, yaşam deneyimleri hakkında söylediklerini, bu merasimsiz tarihi koyacağım." demektedir. (Danacıoğlu; 2001, 136)

Sözlü tarih sadece "alternatif" tarihi keşfetmek için bir araç değil aynı zamanda yazılı kaynakların yeterli olmadığı alanlarda tarihinin imdadına yetişen bir yöntemdir. Özellikle halk kültürü alanlarında mevcut olan yazılı kaynak yoksunluğu araştırmacıyı bu alanlarda sözlü tarih çalışması yapmaya zorunlu kılmaktadır. Ülkemizde "yazma" eyleminin özellikle Anadolu kültüründe çok tercih edilmemiş bir yöntem olduğu, kültürün daha çok sözlü gelenekle aktarıldığı gerçeği göz önüne alındığında sözlü tarih çalışması Türkiyeli araştırmacılar için vazgeçilmez bir yöntemdir.

Elbette yazılı tarihte ve hatta sosyal bilimlerin alanının neredeyse tümünde olduğu gibi sözlü tarihte de mutlak bir objektivizmden bahsetmek mümkün değildir. Fakat eğer tarih "gerçeği aramak" demekse; "Gerçek karmaşık ve çok yönlüdür. Sözlü tarihin birincil becerilerinden biri de kaynakların çoğuna göre, aslında var olan farklı görüş açılarının yeniden yaratılmasını sağlamasıdır." (Thompson; 1999, 5) Tarih onu yazanın durduğu yere göre değişmektedir. "Elimize aldığımız bir belge, geçmişin nasıldısıya öyle akıp gittiği bir zamanın fotoğrafı değildir; her fotoğraf gibi fotoğrafı çekenin, durduğu yerin, zihnindeki kompozisyonların biçimlediği bir görüntüdür." (Danacıoğlu; 2001, 78)

Her aktarım aynı zamanda bir yorumlamadır. Dolayısıyla bir tarihsel kesiti veya bir olayı incelerken tüm tarafların tanıklıkları dinlenmeli ve gerçekler verilerden özenle süzülmalıdır. "Bilgi toplayanın rolü başından itibaren can alıcı bir önemdedir, çünkü eğer bir grubun kendi sözlü tarihini yazması gibi bir durum söz konusu değilse, normalde bu kişi, konuşacak insanları bulur, seçer ve bir araya getirir. Aynı zamanda oturumları düzenleme ve yürütme sorumluluğu da vardır ve konuştuğu insanlarla kişisel bir ilişki kurmak zorundadır." (Caunce; 2001, 27)

Sözlü tarihin gelişiminde bazı yaklaşımlar mevcuttur. Bir önceki başlıkta sözlü tarih kavramını açıklarken değinmiş bulunduğumuz bu yaklaşımları Michael Frisch şöyle formülize ediyor;

a-Daha çok tarih

b-Anti-tarih

c-Nasıl bir tarih (bgst.org; 25.07.2012)

a-Daha çok tarih; aslında yukarıda değindiğimiz kaynak yoksunluğunu formülize etmek için yaratılmış bir başlık. Sözlü tarihi kaynağın yetersiz olduğu durumlarda başvurulan bir yöntem olarak ele almaktadır. "Yani bu yaklaşım, sözlü kaynakların tarihe kaydedilmiş olaylar veya kişiler hakkında daha çok ve ek bilgi sağlayacağını ve geleneksel belgelere dayalı kaynaklarda bulunmayan geçmişin farklı yönlerini açığa kavuşturacağını ima eder." (bgst.org; 25.07.2012)

b-Anti-tarih; bu yaklaşım ise sözlü tarihi yine yukarıda değindiğimiz ve bizim de benimsediğimiz üzere egemenlerin yazdığı tarihin görmediklerini ortaya çıkaran alternatif bir yaklaşım olarak ele alır. Anti-tarih, "geleneksel tarihsel çerçevelerin sadece yetersiz olduğunu değil, aynı zamanda temelde daha derin anlamları engelleyici olduğunu" iddia eder. Yani bu yaklaşım asıl olarak geleneksel tarih yazımını sorunsallaştırır. Çünkü geleneksel tarih yazımı güç ile ilgilidir." (bgst.org; 25.07.2012) Ancak bu yaklaşım temelinde sözlü tarihe de eleştirel olarak yaklaşır. Tüm sosyal bilimlerin alanı için geçerli olduğunu söyleyebileceğimiz subjektivizm sebebiyle her kaynak mutlaka kritik edilmelidir.

c-Nasıl bir tarih; sözlü tarihi eldeki verileri sürekli sorgulayan bir yaklaşım olarak ele almaktadır. İlk iki yaklaşımın yeterli olmadığı fikrinden hareketle tarihçinin kurması gereken empati üzerinde durulmaktadır. "Dolayısıyla bu sefer var olan tarih yazımı değil tarihçi ve yeni tarih yazımı sorunsallaştırıldı. Bu noktada yansıtma ve kendini başkasının yerine koyma önem kazanıyor. Yansıtma veya "kendini başkasının yerine koyma" ilkesi ile Skolastik felsefeden ödünç alınan ve feminist teoride de önemli bir yeri bulunan "sürekli sorgulama" yöntemi sözlü kaynakları değerlendiren tarihçi için yol gösterici olabilir." (bgst.org; 25.07.2012)

Bu makalede bağlam olarak ilk iki yaklaşımdan yararlanıldığını belirtmek gerekir. Halk dansları halk kültürünün birçok alanı gibi üzerine maalesef çok fazla yazılmamış, bu anlamda büyük ölçüde kaynak yoksunluğu bulunan bir alandır. Dolayısıyla "daha çok tarih" yaklaşımı sözlü tarih çalışmamızın bağlamlarından birini oluşturmuştur. Ancak asıl önemlisi ve daha çok üzerinde durduğumuz bağlam "anti-tarih" yaklaşımıdır. Var olan sınırlı sayıda tarihsel kaynaktan incelenen dönemin gizli kalan yanlarının bulunduğu şüphesiyle çıkılan yolda bu yaklaşım önümüzü açmıştır. Yapılan karşılıklı görüşmelerde bu şüpheyi doğrulayan bol miktarda veriye ulaşılmıştır. Bahsi geçen dönemin politik ve kültürel olarak oldukça çalkantılı bir dönem olduğunu hatırlarsak bugüne kadar yazılanların bunlara değinmemiş olması "anti-tarih" yaklaşımına meyletmemize sebep oldu. Elbette yapılan görüşmelerde birbiriyle çelişkili aktarımlar "nasıl bir tarih" yaklaşımını da zaman zaman ele almamızı gerektirdi. Dolayısıyla elde edilen veriler titizlikle kritize edildi.

Halk dansları alanına baktığımızda bu alanda yazılı literatürün çok kısıtlı ve yetersiz olduğunu görürüz. Ülkemizde halk dansları alanında 1996 yılı itibarıyla yaklaşık 50 kitap ve 400 makale bulunduğunu (Şenol; 1996, IX) ve bunların çoğunun kitapçık veya bülten olarak kabul edilebileceğini göz önüne aldığımızda yazılı kaynakların bu alanın tarihine yeterince ışık tutamadığını söyleyebiliriz. Sözlü gelenekle aktarılan bir halk kültürü ögesi olan halk dansları alanında yazılı kaynakların akademik bir formasyondan da uzak oluşu bu alanda yazmak isteyen araştırmacılar için her zaman önemli bir zorluk olmuştur. Halk dansları saha

araştırmaları ve derlemeleri ile ortaya çıkar. Bu yöntemler direkt olarak sözlü tarih olarak adlandırılmasa da sözlü tarihin bir çeşidi olarak kabul edilebilir. Tıpkı sözlü tarih çalışmalarında olduğu gibi derlemeci/araştırmacı sahaya giderek dans eden kişileri bulur, bunlarla konuşur, varsa dansların hikayelerini öğrenir ve kişiyi dans ederken kayıt altına alır. Kayıt altına alınan danslar yöre karakterine göre incelenir, yaygınlığına bakılır ve arşivlenir.

Bu anlamda halk dansları alanındaki sözlü tarih çalışmalarının cumhuriyetin ilk dönemlerinde yapılan derlemelere kadar uzandığını söyleyebiliriz. Mahmut Ragıp Gazimihal, Yusuf Ziya Demircioğlu, Ferruh Arsunar, Muhittin Sadak, Rauf Yekta, Abdülkadir İnan, Ekrem Besim Bey ve film operatörü Remzi Beyin halk türkülerini derlemek amacıyla çıktıkları Anadolu gezisinde 1929 yılında kayıt altına aldıkları Rize, Trabzon, Erzincan ve Erzurum danslarından bazıları ülkemizdeki ilk sözlü tarih çalışmasına bir örnek olarak gösterilebilir. (Türk Dünyası Kültür Atlası; 2006, 553) Bu tarihten günümüze yüzlerce derleme yapılmış ve arşivlenmiştir. Ancak bunların büyük bir çoğunluğu hâlâ ham kayıt olarak bulunmakta, yazılı bir kaynağa aktarılmadan saklı tutulmaktadır. Derleme yapan kişilerin kişisel arşivlerinde video kayıtları halinde tutulan bu önemli çalışmaların yazılı literatüre kazandırılmayışı da bu alanda çalışma yürüten araştırmacıların karşısındaki en büyük zorluklardan biridir. Dolayısıyla halk dansları ile ilgili dans derlemek dışında özellikle tarih çalışmaları yürüten araştırmacılar sürekli sil-baştan yapmak zorunda kalmakta, daha önce belki de defalarca tespit edilmiş olaylar hakkında kaynaklara ulaşılamadığından yeniden sözlü tarih yöntemiyle araştırmalar yapmaktadırlar. Bu bağlamda bu tez çalışması halk dansları alanında bir sözlü tarih denemesi ve modeli olması açısından ve önemli bir dönemi yazılı literatüre kaydedecek olması bakımından önemle bir yere sahip olmayı hedeflemektedir. Alanın bu yöndeki eksikliği göz önüne alındığında bu tür tarih çalışmalarının artarak yaygınlaşması halk dansları ile ilgili kamuoyunun halk danslarının geçmişi ile ilgili bilgilere daha sağlıklı olarak ulaşmasına katkı sağlayacaktır.

3. 1960-1980 Yılları Arasında İstanbul'un Sosyo-Politik ve Sosyo-Kültürel Durumu

Ele aldığımız tarihsel kesitte halk dansları çalışmalarını içinde bulunduğu kentin sosyal, kültürel ve politik koşullarını dikkate almaksızın doğru anlamak ve yorumlamak mümkün değildir. Kültürel ve sosyal koşulları etkileyen ana etkenin politik atmosfer olduğu göz önüne alınırsa, halk danslarına değinmeden önce İstanbul'un 1960-1980 yılları arasındaki politik atmosferini ve bununla bağlantılı olarak sosyal koşullarını irdelemek konuyu doğru yorumlamamız açısından ön açıcı olacaktır.

1960lı yılların politik atmosferinden bahsedeceksek bu atmosfere şekil veren başat olgunun kuşkusuz işçi sınıfı ve gençlik hareketleri olduğunu söyleyebiliriz. Soğuk savaş döneminin hüküm sürdüğü bu yıllarda dünyada ve Türkiye'de hızla yükselişe geçen gençlik ve işçi sınıfı hareketleri bu coğrafyada kendini en çok İstanbul'da gösterdi. 1950 yıllarından itibaren yoğun olarak köylerden göç almaya başlayan ve hızla sanayileşen İstanbul genç, işçi ve işsiz nüfusun oldukça yoğun olduğu bir kentti. Bu durumun sebeplerini ve koşullarını bazı istatistiksel verilerle açıklarsak; "Savaşın sonra alınmaya başlanan Marshall yardımı Türkiye'de tarım alanındaki iş gücünün kentlere akmasına neden olduğu gibi, tarihi ve doğal potansiyeli ile sanayi yatırımları için en elverişli durumda olan İstanbul'da fabrikaların açılması da Anadolu'dan göçü hızlandırmıştır. 1952'de Türkiye'nin ithalatının % 74'ü İstanbul'dan yapılmaktaydı. İstanbul tarihindeki işçi hareketlerine bakılacak olursa, kırdan kente göçün en önemli nedenlerinden biri 1960'tan sonra inşaat sektörünün kalifiye olmayan işçi talebidir. İstanbul'un nüfusu 1950-60 döneminde iki katına yakın artarak 1960'ta 1 milyon 800 bini bulmuştur. 1960'ta Türkiye'deki iç göçün % 11'ini İstanbul almaktaydı." (İstanbul Ansiklopedisi; 2010, 82). Ülkedeki işçi hareketlerinin merkezi ve siyasi çatışmaların en yoğun yaşandığı yer İstanbul'du. "... İstanbul 1960-1980 döneminde daha büyük işyeri ölçeğine, daha yüksek oranda ağır sanayide çalışan ve DİSK'e (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) bağlı sendikalarda örgütlenmiş işçilerine dayanarak, süresi ve yürütülüş koşulları bakımından Türkiye genelinden daha çetin geçen işçi eylemlerine sahne olmuştur" (DBİA; 1994, 286). Ve kuşkusuz bunda da göç olgusu çok etkiliydi. "İstanbul'da 1961-1980 dönemi işçi hareketi, her

şeyden önce, köylerden şehirlere, en büyük oranda da İstanbul'a yönelen büyük bir göç dalgasının etkilerini taşımıştır" (DBİA; 1994, 286).

İstanbul'da hemen her gün büyük toplumsal olaylar yaşanmakta, doğal olarak bu politik atmosfer kentteki tüm yaşamı etkisi altına almaktaydı. 1960'taki 27 Mayıs askeri darbesinin ardından çıkartılan 1961 anayasası ile görece olarak demokratik bir ortamın doğması ve özellikle işçi hareketlerinin özgürleşerek yükselişe geçmesi 1970'lere gelindiğinde ortaya çıkan bu kaotik politik tabloyu yarattı. "1961-70 döneminde Türkiye'deki işçi hareketlerinin yaklaşık 1/3'ü İstanbul'da olmuştur" (YA İst. Cildi; 1983, 4070). Büyük işçi kentleri ve başta İstanbul olmak üzere büyük mitingler, protestolar, grevler, yürüyüşler kent hayatı için artık çok sıradan ve gündelik olaylardı.

Bu atmosferin içinde yaşayan insanların kültürel yaşantısı da elbette bu durumdan etkileniyordu. Dernekler, kurumlar, kültürel ve sanatsal faaliyetler bu politik ortamın içinde şekilleniyordu. Birçok kurumda siyasi kamplaşmalar mevcuttu. Dolayısıyla halk dansları çalışmaları da bu ortamdan etkilenen şeyler arasındaydı. Bu etkileşimi daha iyi anlamak açısından büyük tabloya biraz daha detaylı bir şekilde bakmanın faydası olacaktır. Burada oldukça büyük yer kaplayacağından dolayı, konuyu fazla dağıtmamak ve okuyucuyu yormamak adına konuyla daha yakından ilgilenenler için burada yer veremediğimiz 1960-1980 yılları arasında İstanbul'da yaşanan önemli toplumsal ve siyasi olayları ve İstanbul'un içinde bulunduğu kaotik durumu daha detaylı yansıtmak bakımından 1960-1980 yılları arasında toplumsal ve ekonomik hayatı önemli ölçüde şekillendiren İstanbul'da gerçekleşen grevleri ve işçi gösterilerini detaylı ve kronolojik olarak aktaran bir çok kaynak mevcuttur. (Örnek için bkz. YA İst. Cildi; 1983, 3879-3880 YA İst. Cildi; 1983, 4074-4082)

Kültürel yaşantıdan bahsederken İstanbul'un o dönemki sosyo-kültürel yapısından da bahsetmek gerekecektir. Bizans döneminden bu yana önemli bir kültür merkezi kabul edilen İstanbul'un kültür zenginliğine rağmen yaptığımız literatür araştırması neticesinde İstanbul'un kültürel yaşamı hakkında basılı materyalin ne kadar kısıtlı ve sığ olduğunu görmüş bulunmaktayız. Kütüphanelerimiz İstanbul kültürü deyince han, hamam, saray, köprü, çeşme tarihlerini anlatan kitaplarla doludur. Ancak bir kentin sosyo-kültürel yaşamı bu nesnelere tarihlerinden, güzelliklerinden ibaret olamayacak kadar derindir.

1960-80 yılları arasına geldiğimizde İstanbul kültürünü etkileyen en büyük olgu daha önceki bölümlerde de değindiğimiz üzere 1950'lerde başlamış olan büyük göç dalgasıdır. İstanbul'a 1950'lerde kırsaldan başlayan işçi göçü 60'lı ve 70'li yıllarda da devam etmiş, Anadolu'nun birçok bölgesinden gelen insanlar doğal olarak kültürlerini bu büyük kentin kültür kazanına katmışlardır. Elbette bu insanlar bu kazanda erimeden önce farklı entegrasyon süreçlerinden geçmişlerdir.

"Anadolu'nun dört bucağından gelenler kentte geleneklerine yabancı bir yaşama biçimiyle karşılaşmıştır. Bu yabancılaşma, kaçınılmaz olarak aynı kültürü paylaşanların bir araya toplanmasına yol açmıştır. Hemşehrilik temelinde küçük kültür grupçukları oluşturan bu insanlar, kent yaşamının zorluklarını aşmak üzere çeşitli pratik çözümler geliştirmişlerdir. Konut sorunu karşısında ortaya çıkan "gecekondu olayı" bunlardan biridir." (YA İst. Cildi; 1983, 4090)

Farklı il ve yöre adlarıyla açılan kültür ve dayanışma dernekleri tam da yukarıda bahsedilen hemşehrilik ilişkilerinin kent yaşamında belirleyici bir faktör olduğu döneme denk düşmektedir. Bu dernekler değişik yörelerden İstanbul'a gelmiş hemşehrilerin bir araya geldiği ve faaliyetleri arasında halk danslarına genellikle büyük yer veren kurumlardı. Düzenledikleri gecelerde, etkinliklerde genellikle yörelerine ait halk dansları ekipleri sahne alırdı. Memleket hasretinin giderildiği, kaynaşma ve dayanışmanın sağlandığı bu gecelerde, bu duyguları canlı tutan en önemli etkinlik halk danslarıydı.

Aynı zamanda, bu yıllarda Batı güzelliklerinin modası geçmiş, bağımlılık ilişkileri siyasal olarak sorgulanırken kuşkusuz kültürel olarak da sorgulanmaya başlanmıştır. Bunların sonucunda kültür sanat alanda toplumsal içerikli yapıtlara ilgi artarken geleneksel kültüre olan ilgi de artmıştır. Geleneksel kültürün içinde insanların en kolay ve yaygın temas ettiği alanlar halk türküleri ve danslarıydı. Diğer yandan İstanbul, bu dönemde gençler arasında koltuğunun

altında kitap taşımamanın prestij sayıldığı, kitap okumamanın ayıplandığı, memleket meselelerine vakıf olmamanın garip karşılandığı bir ortamı yaşıyordu.

4. 1960 Öncesi İstanbul'da Halk Dansları Çalışmalarının Kurumsal Gelişimi

Türkiye genelinde halk dansları ile ilgili derleme çalışmaları daha önce değindiğimiz üzere 1920lerin sonlarına doğru halk müziği derlemeleri için Anadolu'da araştırma gezileri yapan heyetler tarafından yapılmış, bu çalışmalar 1950li yıllara kadar sürmüştür. Halk danslarının kurumsallaşması sürecinin Halkevleri ile başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Değerli folklor araştırmacısı Şerif Baykurt da ilk basımı 1976 yılında yapılan "Türkiye'de Folklor" adlı kitabında bu görüşü doğruluyor;

"Halk dansları ile ilgili çalışmalardaki en büyük canlılık Atatürk'ün isteğiyle 1932 yılında kurulan Halkevlerinde kendini gösterdi. Dağınık bir biçimde yapılan çalışmalar düzenli ve bilinçli bir hal aldı ve bütün yurt yüzeyine yayıldı. Kuramsal çalışmalar yanında uygulamalar da başladı. Her ilde halk dansları toplulukları kuruldu. Bundan sonra, başta Ankara olmak üzere bütün illerimizde şenlikler (festivaller) düzenlenmesi yönüne gidildi. Bu suretle halk dansları hareketi kendini önde bir kültür olayı olarak kabul ettirdi." (Baykurt; 1976, 113)

Ülkenin özellikle tüm büyük kentlerinde faaliyet gösteren halkevleri İstanbul'da da o dönem folklor ve halk dansları çalışmalarının yoğun olarak sürdürüldüğü yerlerdi. Bünyelerinde çıkardıkları yayınlar ile folklor ve özelde halk dansları ile ilgili araştırmaları yaygınlaştırmanın yanı sıra uygulama alanında da bir kurumsallaşmanın öncüsü konumunda olmuşlardır.

"Halkevlerinin gösteri sanatları alanındaki faaliyetleri, yerel çeşitliliği de yansıtarak kuşkusuz daha geniş bir repertuara sahipti. Halkevlerinin 30lu ve 40lı yıllardaki misyonu bu faaliyetlerin ilk kez araştırılmasına, sahnelenmesine ve zamanla yerleşikleşmesine zemin oluşturdu." (Öztürkmen; 1998, 137)

Halk danslarının ülke çapında kurumsallaşmasının ilk adımı sayılan Halkevleri, dönemin CHP'sinin siyasi misyonlarını temsil ettiği iddialarıyla dönemin yeni iktidar partisi Demokrat Parti tarafından 1950 yılında kapatılmıştır. Ancak Halkevleri ile aynı dönemde var olan Köy Enstitülerinin halk dansları için önemi tüm tarihçiler tarafından bilinmektedir. Özellikle İstanbul ile doğrudan bir bağlantısı olmayan ama halk danslarının kurumsallaşmasında rolü olduğunu söyleyebileceğimiz Köy Enstitülerinden kısaca bahsetmenin faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Hakkında bir çok kitap yazılan, belgesel ve kurmaca film çekilen Köy Enstitüleri kuşkusuz Türkiye'nin eğitim ve kültür tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Anadolu insanının, köylü yurttaşlarımızın okuma-yazma'dan kültür-sanat'a, inşaat işlerinden bahçe işlerine kadar bir çok alanda eğitim almasını sağlayan Köy Enstitülerinde halk danslarının da epey önemli bir yeri vardı. "Atatürk'ün köyde eğitim projesinin devamı olarak 1940 yılında hayata geçirilen Köy Enstitülerinde halk oyunları ve halk müziği öğretimi zorunlu hale getirilmişti." (Değerli-Ötken; 2006) Halk danslarının Köy Enstitülerindeki yaşamın içinde kapladığı yeri enstitülü yazar Mahmut Makal'ın cümleleriyle okuyalım;

"Köy Enstitülerinde günlük yaşam, kalk kampanasının ala şafak vurmasıyla başlardı. Soğuğu, sıcağı, kışı, yazı hep aynıydı. Yataklıklarda canlanma, alanlarda kaynaşma, derken halaya ve türküye dönüşürdü. Mandolin ve akordeon sesleri karşı tepeleri çınlatmaya, bin kişiden oluşan bir halka, hey heylerle birlikte tek bir ayak, tek bir kol gibi halay çekmeye çoktan başlamıştır. Ruhun ve bedenın gerçek eğitimi olan bu coşkulu sürede Sivas ağırlamasından tutun, Tavas kırmasına kadar aklınıza gelebilecek ne kadar oyun varsa, Harmandalısıyla, Bengisiyle oynanırdı. Sonra büyük alanda toplanılır, iş ve ders yerlerine gidış başlardı." (Öztürkmen; 1998, 67)

Köy Enstitüleri ülkenin aydınlanma kıvılcımını yaratmak üzereyken solcu yetiştirdiği gerekçesiyle yine dönemin iktidar partisi DP tarafından 1954 yılında kapatılarak Halkevleri ile aynı kaderi paylaşmıştır.

Halkevleri ve Köy Enstitülerinin kapatılmasının ardından bir nevi sahipsiz kalan halk danslarına 1950li yıllarda hak ettiği ilgiyi yüksekokul ve üniversite gençliği göstermiş ve sahip

çıkmiştir. Daha sonra döneme tanıklık edenlerin anlatılarında sıkça duyacağımız iki önemli öğrenci kurumu Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) ve Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) halk danslarının yükselişe geçmesi açısından öncülük eden kurumlardı. Dönemi sosyolojik yanlarıyla da ele alan Arzu Öztürkmen bu kurumlardan şöyle bahsediyor;

"Aynı bölgelerden gelen öğrenciler genellikle kendi yörelerinin adıyla anılan yurtlarda kalıyor ve böylece yerel kimliklerini büyük ölçüde muhafaza ediyorlardı. Bazı öğrenciler için, kendi yörelerinin halk oyunlarını oynamak zamanla bir dayanışma aracı olmuştu. Farklı görüşleri de benimseseler, birçok öğrenci grubunun halk oyunları etrafında örgütlendikleri görüldü. Bunlardan "Türkiye Milli Talebe Federasyonu", "Türk Halk Oyunları Federasyonu", "Türk Devrim Ocakları", "İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği" ve "Milli Türk Talebe Birliği" kısa zamanda halk oyunları alanında söz sahibi olan kurumlar haline geldiler. Bu kurumlarda halk oyunları ugraşan pek çok genç bildikleri oyunları zamanla ilk ve orta dereceli okullarda da öğretmeye başladılar." (Öztürkmen; 1998, 200)

Halk dansları açısından dönemin milat noktası olarak kabul edebileceğimiz en büyük gelişme Yapı Kredi Bankası tarafından gerçekleştirilmiştir. "Türk Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Tesisi" adıyla kurdukları oluşum ile halk dansları bayramları düzenlemeye başlayan YKB 1950lerin sonunda halk danslarını 1960-80 yılları arasında yapacağı büyük sıçramaya doğru götüren en büyük adımı atmış oldu.

"Yapı Kredi Bankası 1953 yılında "Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Tesisi" kurmuştur. Bu halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Tesisinin amacı Türkiye'deki bütün halk oyunlarını ve ilgili kültür ürünlerini araştırmak, arşivlemek, halk oyunları ile ilgili malzemeleri derlemek ve bunlarla ilgili kişilerden kadrolar kurmak, bunları topluma sunup bütün Türkiye'nin tanınmasına yardımcı olmaktır. 1953 yılından sonra (-ki bu çalışmalar 1967-68 lere kadar sürmüştür), Anadolu'nun her yöresinde mahalli ekiplerin kurulmasına, oyunların toplanıp düzenli bir şekilde oynanmasına ve Türkiye'nin her yerinde, özellikle İstanbul'da açık hava tiyatrosu gibi bir mekânda bütün Türkiye'ye tanıtım imkanını sağlamıştır. Yapı Kredi Bankasının bu çalışmalarında toplanan malzemeler daha sonra filmler, kasetler, belgeler halinde arşivlenmiş, saklanmış ve gelecek kuşaklara aktarılması için önemli bir çalışma ortaya konmuştur. Yapı Kredi Bankasının kurmuş olduğu bu tesisin ismi sonradan "Türk Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Vakfı" olarak değiştirilmiştir. "Türk Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma vakfının" yaptığı çalışmalar ile Türk Halk Oyunları'nı özellikle Anadolu'dan derlenerek bütün orijinal ve geleneksel yapılarıyla birlikte topluma daha iyi takdim etme amacını hedef almıştır. Bu çalışmalar yapılırken de Anadolu'dan gelen bu halk oyunlarına gönül vermiş insanların doğal olarak sunduğu gösteriler o zaman arşivler halinde filmlere ve kasetlere kayıt edilerek, saklanması gereken belgeler haline getirilmiştir. 1964 yılına dek yapılan bu bayramlar sonucunda zengin bir Folklor arşivi oluşturulmuştur." (Değerli-Ötken; 2006)

Özetle; Cumhuriyetin kuruluşundan 1960lara kadar halk danslarının kurumsallaşması ve yaygınlaşmasında Halkevleri, Köy Enstitüleri, Türkiye Milli Talebe Federasyonu, Yapı Kredi Bankası Halk Oyunlarını Yayma ve Yaşatma Tesisi adlı kurumların 1960lardan sonra ise Folklor Kurumu, Türk Ticaret Bankası, Milliyet Gazetesi adlı kurumların ön plana çıktığı görülmektedir.

5. 1960-1980 Yılları Arasında İstanbul'da Halk Dansları Çalışmaları

Bu sözlü tarih çalışması kapsamında 1960-80 yılları arasında İstanbul'da halk dansları çalışmaları yürütmüş ve isimleri ön plana çıkmış toplam 14 halk dansları emektarı ve hocası ile görüşmeler yapıldı. Görüşme yapılan isimler; Fikret Değerli, Üstün Gürtuna, Cavit Şentürk, Musa Uzunkaya, Ekber Yeşilyurt, Şinasi Pala, Şevki Aksoy, Celal Aslan, Aylin Güzelbeyoğlu, Nejla Eker Tiyenşan, Mesut Güner, Ali Çavaz, Ahmet T. Demirbağ, Ömer Işık. Bu hocalarımızın kısa özgeçmişleri ekte sunulmuştur. (bkz. sayfa 160) Bu görüşmelerin yaklaşık 20 saati video kaydına alındı.

Görüşme yapılan kişilerden yaşam öykülerinden, halk dansları çalışması yaptıkları kurumlardan, mekanlardan, birlikte çalıştıkları ya da çalışmalarına tanık oldukları isimlerden, o dönemde yapılan halk dansları festivalleri ve yarışmalarından, dönemin siyasal atmosferinden ve bu atmosferin halk dansları üzerindeki etkilerinden bahsetmeleri ve 80 öncesi ve sonrası halk

dansları çalışmalarını karşılaştırarak yorumlamaları istendi. Bu video kayıtlarının deşifre edilmesi ile birlikte halk dansları alanında ortaya çıkan önemli tarihsel olaylar hakkındaki benzer ve farklı anlatılardan, yorumlardan bazıları seçilerek sunuldu.

Bir önceki başlıkta değindiğimiz kurumların bir kısmı 1960-80 yılları arasında da yaşamaya devam ediyordu. Daha sonra İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı bünyesinde Türkiye'de kurulan ilk Türk Halk Oyunları Bölümünün kurucusu olan Prof. Fikret Değerli TMTF ile tanışmasını şöyle anlatıyor;

"İstanbul'a geldiğim zaman (1956-57 yılları) İstanbul'da iki tane üniversiteli öğrenci örgütü vardı. Biri Türkiye Milli Talebe Federasyonu diğeri de Milli Türk Talebe Birliği'ydi. İkisinin de merkezi Cağaloğlu'ndaydı. Şimdiki Cağaloğlu Halk Eğitim Merkezinin bulunduğu bina eski MTTB binasıdır. Yine hemen onun çapraz karşı binasında olan bina da şimdi Milli Eğitim Müdürlüğü'dür. Orası da TMTF binasıydı. Ben geldiğimde o zaman MTTB bir afiş astı. Tiyatro çalışmalarına katılım çağrısı olan bir afişti. Ben de tiyatro altyapım olduğu için hemen gittim. Orada tiyatroya başladım. Halk oyunları çalışması var mı yok mu bir bilgim yoktu o zaman. Orada çalışırken bir gün hiç unutmuyorum, mola verildi tiyatro çalışmasında. Oyun müziği çaldı. Ben de kalktım başladım oynamaya. İsmi hiç unutmuyorum, Osman diye bir arkadaş vardı. Samsunluydu zannediyorum. "Ya Fikret sen halk oyunları ile uğraşır muydun?" dedi. "Tabi" dedim ben. Van da mahalli ekipteydim. "TMTF bir komisyon kurdu" dedi. "Halk oyunları çalışmalarına başladı" dedi. "Bu konuyla ilgili elemanlar arıyorlar, sen niye gitmedin?" dedi. "Haberim yok ki" dedim. "Ya nasıl haberin olmaz, hadi oraya gidelim" dedi. Çıktık gittik oraya. Orada Sevgi Babaoğlu ile tanıştım. O da güzel sanatlar akademisinde okuyan birisiydi. Dedi ki "biz de halk oyunları için eleman arıyoruz". "Ben orada tiyatro çalışıyorum" dedim. O da "bırak tiyatroyu" falan dedi. İkna etti beni. Geldim federasyona. Orada halk oyunları çalışmalarımız başladı. Tabi orada mahalli ekiplerde oynamış, ya da oyunlara çok yakın bir çok arkadaşım vardı. Karadenizden Kenan Beşiroğlu vardı. Karadenizden Cavit hocamız geldi. Erzurum dan 3-4 arkadaş vardı. Mete Akıncı vardı. Rasim Cinisi vardı. Hasbettin Altınok vardı. Zeybeklerden Kenan diye bir arkadaşımız vardı. Herkes mahallinden gelmiş birbirimize oyunlar öğretiyorduk."(Değerli; 2011)

Görüşmeleri deşifre ettiğimizde sayın Üstün Gürtuna'nın, Cavit Şentürk'ün buna benzer anılarını tanıklık etmekteyiz. Burada yer işgal etmemek adına her birine değinmiyoruz. Bu görüşmelerde bahsi geçen ve bir kısmı bugün hayatta olmayan isimler halk dansları camiasının yakından tanıdığı ve önemseydiği, halk danslarının İstanbul'da ve Türkiye'deki gelişimi konusunda önemli isimlerdir. Bu bağlamda TMTF'nin İstanbul'da halk dansları çalışmalarındaki rolü büyüktür.

Yine 1950'li yıllarda var olan bir diğer kurum da Türk Devrim Ocakları'ydı. Dönemin meşhur tiyatro sanatçılarından Dostlar Tiyatrosu oyuncusu merhum Mehmet Akan'ın ve Aylin Güzelbeyoğlu'nun halk dansları çalışmaları yaptığı bu kurumu Aylin Güzelbeyoğlu'ndan dinleyelim;

"Koca Ragıp Paşa okulunun bir sınıfı Devrim Ocaklarına verilmişti, orda çalışıyorduk. Hilmi abi vardı. Sivas oyunlarını ve Zeybek oyunlarını öğretiyordu. Sabahattin Karadeniz yöresi dersleri verirdi. Gündüz Gölönü Kars oynardı. Hanefi vardı Elazığ ekibinden. Zaten hepsi herşeyi bilirlerdi. Mehmet Akan vardı. O henüz öğrenciydi. Benim oynadığım dönemde sen şu ekiptensin ben şu ekiptenim diye bir şey yoktu. Hepimiz her oyunu oynardık. Devrim Ocakları herhalde 57-58'lerde kurulmuş olsa gerek. Ben girmeden 1-2 sene önce Federasyondan ayrılmış bir gruptu bu."

Aylin Güzelbeyoğlu Türk Devrim Ocakları'nın kuruluş yıllarını kendi katıldığı dönem olan 1957-58 olarak hatırlıyor. Ancak elimizde Türk Devrim Ocaklarının 1953 yılı Ankara basımlı bir tüzüğü mevcuttur. Devrim Ocaklarının Aylin hanımın bahsettiği dönemden önce 1952 yılında kurulmuş olduğu bilinmektedir. (Vikipedi; 2012) TMTF'den ayrılmış olup olmadığına dair elimizde bir veri veya tanıklık bulunmamakla birlikte kurumun tüzüğünde çalışma alanlarından biri Türk Folkloru olarak belirtilmiştir.(TDO Tüzüğü; 1953, 11)

Dönemin meşhur zurna sanatçısı Musa Uzunkeya ise Türk Devrim Ocakları'na 1959-60 yıllarında gitmeye başladığını ifade etmektedir. Devrim Ocakları ile olan ilişkisini tiyatrocu Mehmet Akan ile tanışma hikayesini anlatırken aktarıyor;

"Mehmet Akan Türk Devrim Ocakları'ndaydı, oranın Antep hocasıydı. Biz oradan tanışıyorduk 1960-65'lerden. Kendisi Anteplidir. O zamanlarda Zeki Müren'in bir filmi vardı. O ekibi o götürdü biz de "Hep O Şarkı"¹ filminde çaldık. Mehmet Akan da var. O zamanda yeni yeni tiyatroya gidip geliyor genç oyuncular falan. O beni her zaman çağırırdı Harbiye'de toplantı olurdu, yemekli falan. Giderdik çalardık, oynarlardı. Tiyatroda sahne olurdu giderdik." (Uzunkeya; 2012)

1960ların ortalarına doğru geldiğimizde ise sahneye Türk Folklor Kurumu (sonraki adıyla Folklor Kurumu) çıkıyordu ki Folklor Kurumu kurulduğu andan itibaren İstanbul'daki halk dansları çalışmalarının odak noktası oldu. TMTF'den ayrılan bir grup gencin kurduğu Folklor Kurumu bugün de halen varlığını sürdüren çok önemli bir halk dansları kuruluşu haline geldi.

TMTF'den ayrılan bir grup genç 1964 yılında daha sonra Folklor Kurumu adını alacak olan Yüksek Tahsil Gençliği Türk Folklor Enstitüsü Kurma Derneğini kurdular. Süreci yaşayan tanıklardan Üstün Gürtuna'dan aktaralım;

"...TFK'nın kurucusu Sevgi Babaoğlu'ydu. Sevgi Babaoğlu yanına onu sevenleri aldı, "kendimiz bir dernek kuralım" dedi. Ben üniversite 2. sınıftaydım. Biz 51 genç 1964 yılında Türk Folklor Enstitüsü Kurma Derneği'ni kurduk. Ama Fikret ağabey beni TMTF'den koparmadı. Ben yine 1968'e kadar federasyondaydım. 1968'de halk oyunları bölümü tamamen kapanınca zaten 1967'de derneğimiz TFK adını almıştı, tamamen oranın elemanı oldum." (Gürtuna; 2012)

Yine Folklor Kurumu hakkında da dönemi yaşayan hocalarımızdan bir çoğunun tanıklıklarını kaydettik. Daha kapsamlı bir inceleme için "1960-1980 Yılları Arasında İstanbul'da Halk Dansları-Sözlü Tarih Çalışması" adlı İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezimize (2013) bakılabilir.

Şekil 1: 1968 yılı Folklor Kurumu Erzurum Ekibi (Üstün Gürtuna'nın kişisel arşivinden)

Folklor Kurumu'ndan yetişen halk dansları hocaları 1970lerde İstanbul'un çeşitli ilçelerinde birçok dernek kurdular. Görüşme yapılan hocalarımızın anlatılarından alıntılar yaparak tek tek derneklerden bahsetmek burada bir hayli yer kaplayacağından derneklerin isimleri ve orada çalışan hocaları liste halinde sunmanın daha işlevsel olacağı kanısındayız. Aşağıda aktardığımız dernekler, isimler ve yıllar hakkındaki verilerin çoğu görüşmeler esnasındaki anlatılardan çıkarılmış, bazıları ise bir bitirme çalışmasından (Subaşı; 2001, 9) alınmıştır.

¹ "Hep O Şarkı" filmi 1965 yılında, senaryosunu Safa Önal'ın yazdığı, yönetmenliğini Atif Yılmaz'ın, başrol oyunculuğunu Zeki Müren ve Belgin Doruk'un yaptığı filmidir.

Tablo 1 : 1960-80 Yılları Arasında İstanbul'da Halk Dansları Dernekleri

Dernek Adı	Kurucular/Hocalar	Yıl
FOTEM Folklor Tanıtma ve Eğitim Merkezi (Kadıköy)	Ali Çavaz Ahmet T. Demirbağ Ömer Işık	1974
HASAD Halk Oyunları Araştırma Sergileme Derneği (Bakırköy)	Mesut Güner Mahmut Güner Şinasi Ünal Şevki Aksoy Hanife Erçetin	1979
İFAD İstanbul Folklor Araştırma Derneği (Kadıköy)	Ömer Işık Saadettin Yeşilirmak	1976
DAYFAD Dağ Yöreleri Turizm Folklor Araştırma Derneği	Ömer Işık Saadettin Yeşilirmak	1978
AFAD Anadolu Folklor Derneği	(Musa Uzunkaya'nın anılarında Diyarbakırlılar olarak geçiyor)	1978
İstanbul Turizm ve Folklor Derneği (Kadıköy)	Ali Serdaroğlu	1972
Bakırköy Anadolu Turizm ve Folklor Derneği	Ahmet T. Demirbağ	1971
HASAD Halk Sanatları Araştırma Derneği	Mehmet Akan Serdar Türkan	1976
Ataköy Folklor ve Spor Kulübü	Ali Çavaz Asuman Süar Nejla Eker Tiyenşan	1978
BAHOD Bakırköy Halk Oyunları Derneği	Muammer Arslan Salih Murat Şener Nilgün Anıt Hüseyin Erhan Günaydın Günsel Türker Atilla Türt İlhami Gültek Filiz Kızıl Mustafa Ersin Kurç	1976
HOYDER Halk Oyunlarını Yaşatma Derneği	Şadiye Fakioglu Şahap Fakioglu Hüsametdin Balkız Mualla Örsli Nizamettin Türk Halil Binboğa Yücel Sönmez	1975
HOYMER Halk Oyunlarını Yaşatma Merkezi		1977
Kartal Turizm ve Folklor Derneği		1976
Küçükçekmece Halk Oyunları Derneği		1977
PEFHEM Pendik Folklor Halk Eğitim Merkezi Derneği		1976

Bu derneklerin yanı sıra Bakırköy Halkevi başta olmak üzere Kadıköy Halkevi ve Yeşilköy Halkevi de halk dansları alanında etkin çalışmalar yapmaktaydı. Kadıköy HEM ve Eminönü HEM de halk dansları çalışmaları yapılan kurumlar arasında sayılmaktaydı.

Buraya kadar 60lı ve 70li yıllarda İstanbul'da halk dansları çalışmaları yapan ve tanıklıkları alınan kişilerle yapılan sohbetlerde isimleri geçen hocaları özetlersek;

Fikret Değerli, Kazım Aydılek, Hasbettin Altınok, Fatın Eren, Cavit Şentürk, Azmi Ofluoğlu, Süha Alper, Mustafa Altınbaş, Üstün Gürtuna, Sabri Donat, Rasim Cinisli, Avni Bitlisli, Mustafa Hadi Gürbüz Göğebakan, Celal Aslan, Şevki Aksoy, Nazmi Zülfikar, Necmettin Üstyol, Bayram Kuşman, Ahmet T. Demirbağ, Ali Çavaz, Oktay Güzelbey, Mesut Güner, Mahmut Güner, Ömer Işık, Saadettin Yeşilirmak, Adli Ayter, Remzi Ürgün, Sefer Aşıkoğlu, Veysel Darıcı, Hamit Çelimli, Yusuf Altınok, Şerafettin Kahraman, Ali Serdaroğlu, Hanife Erçetin, Kenan Beşiroğlu, Gökseven İleri, Şinasi Ünal, Niyazi Enginsu, Halil Oğultürk, Şerif Baykurt, Mehmet Akan, Aylin Güzelbeyoğlu, İbrahim Çolakoğlu, Mesut İsmailoğlu ve 79 senesinde İstanbul'a gelen Nejla Eker Tiyenşan önde gelen isimler arasındadır.

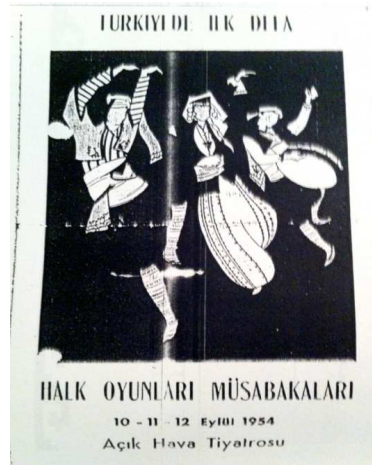
Bu isimlerin yanı sıra yine o dönemlerde bizzat halk dansları hocalığı yapmasalar bile dolaylı olarak kurum yöneticiliği, koordinatörlük veya yarışma jüriliği yaparak halk dansları çalışmaları içinde olan Sevgi Babaoğlu, Mete Akıncı, İhsan Hınçer, Çora Hınçer, Nejat Birdoğan,

Necdet Günkut, Uzman Sağlık, Kemal Şülekoğlu, Sadi Yaver Ataman, Vedat Nedim Tör, Kazım Taşkent, Üstün Asutay, Orhan Tuğsavul, Sabahattin Türkoğlu, Cahit Tekindor, Ömer Salor gibi önemli isimler hatırlanmalıdır.

Bu tarihi süreçten bahsederken sadece kurum ve kişilerden bahsedemeyiz. Sürecin en önemli noktasını yarışma ve festivaller oluşturmaktadır. Halk dansları ulusal yarışma ve festivallerle birlikte altın çağını yaşamıştır.

Yapı Kredi Bankası'nın 1953 yılında kurduğu Türk Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Tesisi tarafından düzenlenmeye başlanan ve 1970 yılına kadar süren "Halk Oyunları Bayramları" ile İstanbul'da ve Türkiye'de halk dansları alanında festival kültürü başlamış oldu. 1960'lı yıllardan söz edildiğinde halk dansları alanında kuşkusuz en büyük yeri bu festivaller kaplayacaktır. Anadolu'nun her bölgesinden İstanbul'a getirilen ekipler burada yaklaşık 10 gün süren festivalde gösteriler yapıyor ve kaynaşıyorlardı. Elbette bu festivallerde daha önceden İstanbul'a göç etmiş yukarıda ismi geçen bir çok halk dansları hocası da aktif olarak yer alıyordu. Yaptığımız görüşmelerde bu bayramlarla ilgili birçok tanıklık ve anı mevcuttur.

Şekil 2: 1954 yılında ilk kez yapılan Yapı Kredi Bankası Halk Dansları Yarışmasının Afisi (Görgün; 2001, 108)

İlk 10 bayramın programları Sadi Yaver Ataman (Ataman; 1975, 158) tarafından şöyle aktarılmıştır;

Tablo 2: Halk Oyunları Bayramları Program Özetleri

Bayram	Tarih	Katılan Ekipler
Yapı ve Kredi Bankası'nın 10'uncu kuruluş yılı münasebetiyle düzenlenen Halkoyunları Bayramı. (Bu program memleketimizde ilk kez düzenlenen geniş çapta halkoyunları yarışması niteliğini taşımaktadır.)	10-11-12 Eylül 1954	Adana-Adapazarı-Artvin-Aydın-Balıkesir-Bergama-Bursa-Çorum-Diyarbakır-Elazığ-Erzurum-G.Antep-Hatay-İzmir-Kars-Kastamonu-Konya-Ödemiş-Sivas-Trabzon-Urfa-İstanbul
1. Halkoyunları Bayramı (Açık Hava Tiyatrosu'nda)	1-14 Eylül 1955 1-7 Eylül ve 4 Eylül günleri. İkinci hafta 8-14 Eylül.	Adana-Balıkesir-Burdur-Bursa-Çorum-Diyarbakır-Erzurum(kadın-erkek)-G.Antep
2. Halkoyunları Bayramı (Açık Hava Tiyatrosu'nda)	1. Program: 19-23 Temmuz 1956 2. Program: 24-29 Temmuz 1956	Balıkesir-Bursa-Çorum-Eğir-Elazığ-Erzurum(kadın-erkek)-G.Antep-Giresun-Türkistan-Kırım-Kars(kadın-erkek)-Kastamonu-Kırklareli-Konya-Siirt-Sivas-Trabzon
3. Halkoyunları Bayramı	27 Haziran-5 Temmuz 1957	Kars-Antalya-Van-Muğla-Kastamonu-Bodrum-Silifke(Koyunlar köyü)-Eğir-Burdur(Aziziye)-Kırklareli
4. Halkoyunları Bayramı	22-31 Temmuz 1960	Ankara-Balıkesir-Konya(Bozkır)-Erzurum-G.Antep-İnebolu-Kırklareli-Muş-Sivas-Yozgat-Trabzon
5. Halkoyunları Bayramı	21-30 Temmuz 1961	Artvin-Bitlis-Bolu-Denizli-Eskişehir-Balıkesir-Kayseri-Sakarya-Silifke-Sivas-Trabzon
6. Halkoyunları Bayramı	27 Temmuz-5 Ağustos 1962	Erzurum(kadın-erkek)-Çorum(kadın-erkek)-Elazığ(kadın-erkek)-Tokat(kadın-erkek)-Balıkesir(Pamukçu Köyü)-Yunanistan(Lykion Elinidon Ekibi)-Yugoslavya(Üsküp-Valdo Tasevski

		Ekibi)-Bursa-Sivas(kadın-erkek)-Silifke-Kemaliye(Tuğlu Köyü)-Sakarya(Akyazı)
7. Halkoyunları Bayramı (Yapı ve Kredi Bankası'nın 20. yıldönümü münasebetiyle)	18-23 ve 26-31 Ağustos 1964	Hindistan-Yugoslavya-Erzurum(kadın-erkek)-Burdur(Aziziye)-Artvin-Balıkesir(İsmailiye Köyü)-Elazığ-Sivas(kadın-erkek)-Kırklareli-Tokat(Leveke Köyü)-Vakıfkebir-Ankara-G.Antep(kadın-erkek)-Bitlis-Kars(kadın-erkek)-Balıkesir(Pamukçu Köyü)-Çorum(kadın-erkek)-Bursa-Eğir(kadın-erkek)-Silifke
8. Halkoyunları Bayramı	1-10 Temmuz 1966	Urfa(kadın-erkek)-Safranbolu-Silifke(kadın-erkek)-Bitlis(kadın-erkek)-Çankırı(Eldivan)-Edirne(kadın-erkek)-Kastamonu-Elazığ(kadın-erkek)-Muş-Silifke-Kırtıl Köyü(Türkmen ekibi kadın-erkek)-Çankırı(Şabanözü)-Çankırı(Eskipazar)
9. Halkoyunları Bayramı	20-29 Haziran 1969 29 Haziran Pazar Matine	1. Program: Balıkesir(Türkalı Köyü kadın-erkek)-Sivas(kadın-erkek)-Maraş(Merkez)-Maraş(Göksun)-Eskişehir(kadın-erkek) 2. Program: Ağrı(kadın-erkek)-Edirne(kadın-erkek)-Malatya(kadın-erkek)-Kırşehir(kadın-erkek)-Muş
10. Halkoyunları Bayramı (Yapı ve Kredi Bankası'nın 25. yıldönümü münasebetiyle)	15-24 Ağustos 1969	1. Program: Bergama(kadın-erkek)-Kemaliye(kadın-erkek)-Artvin(kadın-erkek)-Diyarbakır-İzmit 2. Program: Yozgat(kadın ekibi)-Çorum(kadın-erkek)-Tekirdağ-Van(kadın-erkek)-Kars(kadın-erkek)

Ayrıca bu dönemde halk dansları alanında bilinen ilk seminer de gerçekleştirildi. 26-28 Temmuz 1961 tarihlerinde İstanbul'da yapılan bu seminerin programı aşağıdaki gibiydi (TFA Dergisi; 1961, sayı: 144) ;

Tablo 3: 1. Halk Oyunları Semineri Program Tablosu

26 Temmuz Çarşamba Saat: 10.00	a. Açılış b. Başkan ve roportör seçimi c. Cahit Tanyol'un bildirisi : Türk Kültüründe Oyunun Önemi d. Ahmet Kutsi Tecer : Oyun Folkloru e. Mahmut Rağıp Gazimihal: Folklor Konusu Olarak Yurt Oyunları f. Şerif Baykurt : Türk Halk Oyunları Üzerinde Çalışmalar ve Bugünkü Durum
26 Temmuz Çarşamba Saat: 15.00	a. Halil Bedii Yönetken : Bazı Kıyam Zikirleri, Sıraç ve Nalcı Alevilerinde Semah b. Muzaffer Sarısözen : Demirağa Barı, Köylü Halayı c. Şerif Baykurt : Trakya'da Halk Oyunları
27 Temmuz Perşembe Saat: 10.00	a. Şerif Baykurt : Halk Oyunlarının Bölgelere Dağılışı b. Ahmet Kutsi Tecer : Bölgeler ve Tipler Hakkında
27 Temmuz Perşembe Saat: 15.00	a. Metin And : Halk Oyunlarımızın Koreografik Düzenlerine Göre Sınıflanması b. Şerif Baykurt : Türk Halk Oyunlarının Tiplere ve Form Özelliklerine Göre Tasnifi Nasıl Mümkündür?
28 Temmuz Cuma Saat: 10.00	a. Bülent Tarcan : Türk Halk Oyunlarının Müzik Yapısı b. Ruhi Su : Halk Türkülerinin Söylenişi Üzerine
28 Temmuz Cuma Saat: 15.00	Mahmut R. Gazimihal : Bale Kaynağı Olarak Yurt Oyunları Metin And : Halk Oyunlarımızın Sahneye Uygulanması

Şekil-3: 1966 yılı Yapı Kredi Bankası Halk Oyunları Bayramı Muş Ekibi (Üstün Gürtuna'nın kişisel arşivinden)

Yapı ve Kredi Bankasının halk danslarının ardından 1960ların sonuna doğru Marmara bölgesi ilkokullar arası Türk Ticaret Bankası halk dansları düzenlenmiştir. Bir kaç yıl süren bu yarışmalar İstanbul'da büyük ilgi görmüştü. Ama asıl patlama 70lerin başında başlayan Milliyet Gazetesi'nin yurt çapındaki halk dansları yarışması olmuştur.

Milliyet Gazetesi'nin 1971² yılında Türkiye çapında başlattığı Liselerarası Halk Oyunları ve Müzik Yarışması İstanbul başta olmak üzere tüm ülkede gündeme oturdu. O yıllarda artık halk dansları demek neredeyse Milliyet Gazete'sinin yarışması demektir. 1990lı yıllara kadar yoğun şekilde süren bu yarışma atmosferi içinde bir önceki bölümde değindiğimiz birçok dernek kuruldu. Liselerdeki halk dansları çalışmaları bu yarışmaya endekslenerek yapıldı.

Bugüne kadar yapılan tüm halk dansları yarışmalarından farklı olarak Milliyet Gazetesi yarışmalarında ekipler bir tez hazırlamak zorundaydı. Oyun hikayelerinden kostümlere, müziklerden figürlere kadar her şey bu tezlerde yazılır ve jüriye sunulurdu. Bu tezler çok önemsenir ve ayrıca değerlendirilip puanlanırdı.

Görüştüğümüz kişilerin tanıklıklarından ve dönemin gazetelerinden çıkardığımız kadarıyla Milliyet Liselerarası Müzik ve Halk Oyunları Yarışmalarında jüri masasına oturan isimler şöyleydi;

İhsan Hınçer, Nejat Birdoğan, Adli Ayter, Fikret Değerli, Rasim Cinisli, Metin And, Sabiha Tansuğ, Mete Türker, Mehmet Hilmi Gür, Üstün Gürtuna, Sadi Yaver Ataman, Sabahattin Türkoğlu, Mazlum N. Zincirkıran, Uzman Sağlık, Fatim Eren, Şerif Baykurt, Necdet Günkut, Ömer Işık, Celal Aslan, Nail Öngüner, Sabri Donat, Ali Çavaz, Şevki Aksoy, Oktay Güzelbey, Erol Hacıbekiroğlu, İsmail Özboyacı, Saadettin Yeşilirmak, Mesut Güner, Şinasi Ünal, Ertuğrul Atlet, Çora Hınçer, Arif Sağ, Nida Tüfekçi, Ekber Yeşilyurt, Şinasi Pala, Suat Okay, Ömer Salor, Ahmet Yamacı, Cahit Tekindor, Cemil Demirsipahi, Ulvi Can, Erol Aktı, Enver Tuksal, Kazım Aydilek, Orhan Okay, Bedai Kılıç, Vedat Nedim Tör, M. Kemal Özergin, Altay Uysal.

Şekil 4: 1974 yılı Milliyet Liselerarası Müzik ve Halkoyunları Yarışması Silivri Lisesi Karşılama Ekibi (Üstün Gürtuna'nın kişisel arşivinden)

1960-80 yılları arasında halk dansları çalışması yapan liseleri yine görüştüğümüz kişilerin anlatılarından ve dönemin gazetelerinden çıkararak listeleyebiliriz;

Tablo 4 : 1960-80 yılları arasında İstanbul'da halk dansları çalışması yapılan liseler

Çalıştırıcı	Lise	Yarışmaya katılma yılı	Yöre
Ömer Salor	Şişli Motor Sanat Enstitüsü	1971 (Birincilik) 1974 (Birincilik)	Erzurum Erzurum
	Mecidiyeköy Lisesi	1972	
	Fenerbahçe Lisesi	1972	
	Özel Şişli Koleji	1972	
	Cibali Lisesi	1972	
	Galatasaray Lisesi	1972	

² Milliyet gazetesinin halk dansları yarışmalarının başlangıç tarihleri kimi kaynaklara göre 1970, kimilerine göre ise 1971'dir. Biz bu çalışmamızda Arzu Öztürkmen'in de Folklor ve Milliyetçilik kitabında alıntılıdığı üzere Nail Tan'ın Folklor kitabında geçen ve Üstün Gürtuna'nın tanıklığı ile de uyuşan 1971 yılını kabul ettik.

	İstanbul Kadıköy Lisesi	1972 (Sekizincilik)	Eğir
Üstün Gürtuna	Kızılay Hemşirelik Okulu	1973	Üsküp
	İstanbul Kız Lisesi	1973	Bayburt
	Kuştepe Lisesi	1973	G.Antep
	Beyoğlu Ticaret Lisesi	1973	G.Antep
	Haydarpaşa Lisesi	1973	Bitlis
	Bilir Koleji	1973	Artvin
	Şişli Koleji	1973	Artvin
	Özel Çavuşoğlu Lisesi	1973	Erzurum
	Kadıköy Maarif Koleji	1973 1978	Bayburt Halay
	Sultanahmet Erkek Sanat Enstitüsü	1973	Bitlis
	Ümraniye Lisesi	1973	Artvin
	Üsküdar Lisesi	1973	G.Antep
	Yeni Levent Lisesi	1972 1973	Erzurum Karadeniz
	Kabataş Erkek Lisesi	1971 1973 1977 1978 (Üçüncülük)	Erzurum Halay Halay
	Üsküdar Özel Türk Koleji	1973	Bayburt
	Fatih Ticaret Lisesi	1973	Karşılama
	Cağaloğlu Kız Enstitüsü	1973	Van
	Özel Marmara Koleji	1973	Elazığ
	Bakırköy Lisesi	1973	Artvin
	Kartal Lisesi	1973 1978 (İkincilik) 1979 (Üçüncülük)	Van Halay Halay
	Avusturya Kız Lisesi	1971 1973 1977	Sivas Bitlis
	Matbaa Sanat Enstitüsü	1973	Artvin
	Haydarpaşa Sanat Enstitüsü	1973	G.Antep
	Sağmalcılar Lisesi	1973	Van
	Üsküdar Amerikan Kız Koleji	1973	Karadeniz
	Çemberlitaş Kız Lisesi	1973	Karadeniz
Ahmet T. Demirbağ Şerafettin Kahraman	İhsan Mermerci Lisesi	1978 (Birincilik)	Üsküp
Şevki Aksoy (dansçı olarak)	İstanbul Gemi Yapım Meslek Lisesi	1975	Bitlis
	Vefa Poyraz Lisesi	1973 1974 1976 (Altıncılık)	Eğir Halay
Ömer Işık Celal Aslan	Kadıköy Kız Lisesi	1971 1972 1975 (Yedincilik) 1976 (İkincilik) 1977 (Birincilik) 1978 (Birincilik)	Diyarbakır Diyarbakır Diyarbakır Ağrı
Celal Aslan	Beyoğlu Anadolu Kız Lisesi		Ağrı
Celal Aslan	Maliye Meslek Lisesi		Ağrı
Mesut Güner Mahmut Güner	Davutpaşa Lisesi	1973 1975-77	Artvin Bingöl
	Silivri Lisesi	1974 1976 (Birincilik) 1977	Karşılama Karşılama Karşılama

		1978 (Birincilik) 1979 (Birincilik)	Karşılama Karşılama
Sabri Donat	İstanbul Erkek Lisesi	1971 (Beşincilik) 1972 (Yedincilik) 1974 (İkincilik) 1975 1977	Artvin Artvin Van Van Halay Bitlis Halay
Şevki Aksoy		1978 (İkincilik) 1979 (Dördüncülük)	Halay
	İstanbul Kabataş Lisesi	1978	Halay
	Beşiktaş Kız Lisesi	1978	Halay
Celal Aslan Remzi Ürgün	İstanbul Lisesi	1978	Ağrı Hakkari
	Üsküdar Kız Lisesi	1979 (Üçüncülük)	Halay
	Sultanahmet Endüstri Meslek Lisesi	1979 (Üçüncülük)	Halay
	Bakırköy Ticaret Lisesi	1979 (Üçüncülük)	Halay

Şekil 5: 1974 yılı yarışma birincisi Şişli Motor Sanat Enstitüsü Erzurum Ekibi (25 Nisan 1974 tarihli Milliyet Gazetesi'nden)

6. Halk Danslarında 80 Öncesi ve 80 Sonrası

1960lı ve 70 yıllarda kaotik atmosferin büyümesi, yükselen sokak eylemlilikleri, silahlı çatışmalar ve gittikçe derinleşen ekonomik kriz 12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye'nin gördüğü en kanlı askeri darbe ile sonuçlandı. Başta Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve 4 kuvvet komutanı yönetime el koydular. O dönem CIA'nın şeflerinden biri olan ve Türkiye politikasını yakından izleyen Paul Henze, darbeyi Beyaz Saray'a 'bizim çocuklar başardı' biçiminde duyurmuştur."(Çavdar; 1995, 263)

Cuntacıların iktidara gelmesiyle birlikte tüm dernekler, kurumlar kapatıldı. Parlamento feshedildi. Özellikle sol görüşlü insanlar, gözaltlarına alındılar, işkencelerden geçirildiler. Yüzlerce devrimci, aydın, emekçi, solcu bu işkencelerde hayatlarını kaybetmişlerdir. Azınlıkta da olsa sağ kesimden de cezaevine girenler olmuştur. Yüzlerce insan memleketini terk etmek zorunda bırakılmıştır. Onlarca insan idam edilmiştir.

Hakkında bugün bile çok az insanın olumlu konuşabildiği bu darbe Türkiye'de bir sayfanın kapandığı ve karanlık bir sayfanın açıldığı bir dönüm noktasıdır. Darbe yaşamın her alanına nüfuz etmiş, toplumda büyük bir korku, güvensizlik, yalnızlaşma ve yabancılaşma yaratmıştır. Bugün de etkilerini her alanda gördüğümüz bir biat kültürü darbe ile özenle yaratılmıştır. Darbenin hemen arkasından iktidara getirilen Özal yönetimi ülkeyi muhafazakar

liberal bir anlayışla dizginlenemez bir kapitalizme doğru yönlendirmiş, bu projede de başarılı olunmuştur.

İşte halk dansları 80 darbesinin o ilk karanlık günlerinde ayakta kalmaya çalışıyordu. Elbette yaşamın her alanı gibi halk dansları çalışmaları da sıkıntıya girmişti. O dönemi İstanbul'da yaşamış hocalarımıza tanıklıklarını ve darbenin halk dansları çalışmaları üzerindeki somut etkilerini sorduk. Hocalarımızın hepsi darbe ile birlikte halk dansları ile ilgili olsun olmasın tüm derneklerin kapatıldığını ancak halk dansları derneklerinin kısa zaman içinde tekrar açıldığını belirttiler.

Halk danslarına ilk müdahale Türkçe isimli olmayan oyun isimlerine olmuştu. Özellikle yükselen Kürt ulusal hareketinin cuntada yarattığı rahatsızlık şehir, ilçe, mahalle, sokak isimlerinden halk dansları isimlerine kadar Kürtçe olan her şeye müdahale edilmesine sebep oldu. Darbe döneminin bilinen müdahalelerinden bir diğeri yine Kürtler ile ilgiliydi. Bu sefer hedefte halk dansları giysileri vardı. Darbecileri rahatsız eden sadece giysilerin tipi değil aynı zamanda Kürt ulusal hareketinin bayraklaştırdığı renkleri. Darbe dönemindeki kadar olmasa da özellikle Kürt giysileri, renkleri, oyun isimleri üzerindeki bu baskılar günümüzde de sürmektedir.

Darbeden sonra halk danslarında oluşan en büyük rahatsızlıklardan biri resmi karşılama törenlerinde kullanılan bir tür araç haline getirilmesiydi. 1960lar ve 70lerde yoğun ilgi gören, büyük sahnelerde sergilenen halk dansları devletin resmi törenlerinde devlet erkanın karşılanması sırasında bir köşede renklilik sağlama amacıyla kullanılan bir etkinlik haline almıştı.

Görüştüğümüz halk dansları emektarlarına bir milat çizgisi olarak kabul ettiğimiz 80 yılının öncesini ve sonrasını karşılaştırarak yorumlamalarını istedik. Hangi dönemi daha olumlu bulduklarını sorduk. Görüştüğümüz hocaların çoğu 80 öncesini birçok açıdan daha olumlu bulduklarını belirttiler. Yapılan görüşmelerden çıkan sonuçlar bize dönemin önde gelen hocalarının çoğu 80 öncesi dönemin halk dansları açısından daha parlak olduğunu düşündüklerini göstermektedir. 80 sonrası hızla gelişen kapitalizm ile birlikte halk danslarının ticarileşmesi, bu çalışmalar üzerinde oluşan piyasa hakimiyeti görüştüğümüz hocaların çoğunu rahatsız eder görünmektedir. Elbette bir kısmı bu rahatsızlığa katılmamakta, tam tersine 80 sonrası oluşan piyasa ortamının halk danslarını ilerlettiğine inanmaktadırlar.

Bizim yorumumuz ise iki görüşten de bir miktar beslenmektedir. Öncelikle 80 öncesi çalışmalarının sonrasına göre görece daha idealist olması, çoğu örnekte görüldüğü üzere maddi bir beklentinin olmayışı ya da beklentinin çok geri planda kalması halk danslarında bugün de görmek istediğimiz özelliklerdendir. Aynı şekilde dönemin folklor içerikli yayınlarına baktığımızda folklor ve halk dansları ile ilgili yürütülen tartışmaların büyük bir kısmının bugün sürdürülen tartışmalardan çok daha entelektüel ve toplumsal bağlamı çok daha gelişkin olduğunu düşünmekteyiz. Her ne kadar halk danslarının uygulamalı çalışmalarının nitelik açısından çok başarılı olduğunu söyleyemesek de 60lar ve 70lerin ruhunun, enerjisinin o çalışmalara kattıklarının bu açığı epey kapattığı izlenimini aldığımızı söyleyebiliriz.

80 sonrasında günümüze gelen süreçte ise halk dansları üzerine neredeyse hiç bir içeriksel tartışma yapılmamakta, halk dansları sadece bir yarışma konusu olarak görülmekle birlikte sahne sunumlarına görece daha çok özen gösterildiği görülmektedir. Elbette günümüzdeki halk dansları çalışmaları bir sahne sanatı olarak incelendiğinde koreografik olarak 80 öncesine göre oldukça gelişkin olduğunu kabul etmek zorundayız. Ancak bir kıyaslama yapmak gerekirse koreografik anlamda bahsettiğimiz bu gelişkinlik 1930ların Sovyet ekolü Moiseyev'in çizgisinin çok altında kalmaktadır.

Elbette 80 sonrası halk danslarında oluşan sektörün bu alanın bir melsek olarak kabul edilmeye başlanmasında rolü büyüktür. Zira halk danslarının 80li yıllarda akademik eğitimle buluşması da 60lardan alınan enerjinin yanı sıra 80den sonra oluşan bu sektörleşmenin de sonucudur. Ancak alanın bir meslek olarak kabul edilmesi maalesef bu alanda istihdam yaratıldığı anlamına gelmemektedir. Devlet halk danslarının sahnelenmesi ve bir sahne sanatı olarak geliştirilmesi gibi bir misyonun altına elini koymadığı, bu alanı sadece Anadolu Ateşi gibi özel teşebbüslere bıraktığı gibi aynı zamanda halk dansları alanında akademik eğitim almış

olan binlerce insana da bir istihdam yaratmamaktadır. Bununla kalmayıp günümüzde bu alanda 4-5 yıllık akademik eğitim alanlar ile 5-6 aylık sertifika kurslarında eğitim alanların aynı kısıtlı istihdam alanlarında eşit şartlarda değerlendirilmeleri halk dansları adına 80 sonrası yaşanan en büyük problemlerden biridir.

Tablonun geneline baktığımızda 80 sonrasında halk dansları çalışmaları öncesine oranla daha komplike, sahne tekniği, teknoloji ve görsellik açısından daha gelişkin ancak daha niteliksiz ve daha içeriksiz görünmektedir.

Makalenin sınırları gereği geniş bir çalışmanın ancak bu kadarını aktarabilmekle yetinmek durumdayız. Daha kapsamlı değerlendirmeleri ve tanıklıkların detaylı aktarımlarını tezimizde görmemiz mümkündür. Önemli bir döneme ışık tutması ve sözlü geleneğimizin yazıya aktarılmasını sağlaması bakımında bu çalışmayı önemli buluyoruz.

KAYNAKÇA

"1952'de Türkiye", www.wikipedia.org, 01.12.2012 tarihinde http://tr.wikipedia.org/wiki/1952%27de_T%C3%BCrkiye adresinden alındı.

Ahmet Demirbağ ile 29.11.2010 tarihli görüşme.

ALANGU, T. (1970). "Statik ve Dinamik Folklor Anlayışları", Folklor Dergisi, sayı: 10-11-12, s.3

Ali Çavaz ile 24.03.2011 tarihli görüşme.

ALP, A. R. (1968). "İstanbul İlkokulları Folk Dans Yarışması", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, özel sayı.

ATAMAN, S. Y. (1975). 100 Türk Halk Oyunu, İstanbul: Tifdruk Matbaacılık.

Aylin Güzelbeyoğlu ile 30.10.2012 tarihli görüşme.

BAYKURT, Ş. (1976). Türkiye'de Folklor, Ankara: Kalite Matbaası.

BİLGİLİ, A. E. (2011). Şehir ve Kültür, İstanbul, İstanbul: Profil Yayıncılık.

CAUNCE, S. (2001). Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

CAVİT Şentürk ile 20.11.2010 tarihli görüşme.

Celal Aslan ile 10.11.2012 tarihli görüşme.

ÇAVIDAR, T. (1996). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günüümüze, Ankara: İmge Kitabevi.

ÇİNKİLİÇ, A. (2009). Cumhuriyet'ten Sonra Türk Halk Oyunlarının Kurumsal Yapılanması, Yayınlanmamış Lisans Bitirme Çalışması, İstanbul: İTÜ TMDK Türk Halk Oyunları Bölümü

DANACIOĞLU, E. (2001). Geçmişin İzleri Yanbaşımızdaki Tarih İçin Bir Klavuz, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

DEĞERLİ, F.- Ötken, N. (2006). "Folklor/Folklore", Türk Dünyası Kültürü Atlası / A Cultural Atlas of the Turkish World, Bölüm IV, Cilt 2, S. 553-575, ISBN-975-7522-26-0

"Dostlar Tiyatro Okulu ve Halk Sanatları Kolu Çalışmalarına Başladı", (1976) Politika Gazetesi.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. (1994). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ekber Yeşilyurt ile 17.03.2011 tarihli görüşme.

FİKRET Değerli ile 11.03.2011 tarihli görüşme.

"Folklor Şenliği", 5 Mayıs 1969 tarihli Mavi Kırangıç Gazetesi'nden alındı.

Genco Erkal ile 19.07.2012 tarihli görüşme.

GÖRGÜN, A. Z. (2001). Yapı Kredi Bankası Türk Halk Oyunları Yaşatma ve Yayma Tesis'i'nin Çalışmaları, Yayınlanmamış Lisans Bitirme Çalışması, İstanbul: İTÜ TMDK Türk Halk Oyunları Bölümü

GÖRÜR, H. (1969-70). "Türk Folklor Kurumu", Folklor Dergisi, sayı:8-9, s.18, 21

GÜNLÜK, G. (1980). "Halkoyunları Sunuş Denemesi Üzerine", Folklor Doğru Dergisi, sayı: 51, s.64

"Haberler", (1961). Folklor Dergisi, sayı: 19-22, s.101

"HASAD ve Dostlar Tiyatrosu Üzerine Mehmet Akan ile Söyleşi", 7 Eylül 1977 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nden alındı.

HİNÇER, Ç. (1968). "Türkiye'de Buluşalım", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, sayı: 144.

HİNÇER, İ. (1961). "Beşinci Halk Oyunları Bayramı", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, sayı: 144.

İLYASOĞLU, A.- Karacan, G. (2006). Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar: Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

İstanbul Ansiklopedisi. (2010). İstanbul: NTV Yayınları

İstanbul Külliyyatı Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri. (1997). Kültür ve Spor, Cilt 4. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Merkezi.

KIZMAZ, İlke (2013). 1960-1980 Yılları Arasında İstanbul'da Halk Dansları-Sözlü Tarih Çalışması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KÜÇÜKSEZER, C. (1975). "Halk Kültürüne Sahip Çıkmak", Folklor Doğru Dergisi, sayı: 42, s.10

KYVİG, E. D.-Marty, M. A. (2000). Yanbaşımızdaki Tarih, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Mesut Güner ile 17.03.2011 tarihli görüşme.

Milliyet Gazetesi'nin 1960-80 Yılları arasındaki tüm sayıları taranmıştır.

Musa Uzunkaya ile 07.11.2012 tarihli görüşme.

Nejla Eker Tiyenşan ile 04.04.2011 tarihli görüşme.

Ömer Işık ile 20.03.2011 tarihli görüşme.

ÖZTÜRKMEN, A. (1998). Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları.

Say, O. www.bgst.org. 25.07.2012 tarihinde <http://www.bgst.org/dans/arastirma/SozluTarih.html> adresinden alındı.

- SOYSAL, L. (1977). "FKÖ Halk Sanatları Topluluğunun İstanbul Gösterisi Üzerine", Folklor Dergisi, sayı: 45, s.41
- SUBAŞI, Y. N. (2001). 1990-1995 Yılları Arasında Milliyet Gazetesi'nde Folklor Konulu Yayınlar, Yayınlanmamış Lisans Bitirme Çalışması, İstanbul: İTÜ TMDK Türk Halk Oyunları Bölümü
- ŞENOL, A. (1996). *Türk Halk Oyunları Bibliyografyası (II) Müzik, Giysi ve Diğer Öğeler*, Ankara: Folk-Sav.
- Şevki Aksoy ile 03.11.2012 tarihli görüşme.
- Şinasi Pala ile 24.06.2012 tarihli görüşme.
- THOMPSON, P. (1999). *Geçmişin Sesi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- "Tozlu Yollar", (1969-70). Folklor Dergisi, sayı: 8-9, s.33
- Türk Devrim Ocakları Tüzüğü. (1953). Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik
- Türk Dünyası Kültür Atlası. (2006). Bölüm IV, Cilt 2. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- "Türk Folklor Kurumu ve Bugünkü Kadrosu 2", (1969). Folklor Dergisi, sayı:2, s.32
- "Türk Folklor Kurumu ve Bugünkü Kadrosu", (1969). Folklor Dergisi, sayı:1, s.26
- Üstün Gürtuna ile 21.11.2012 tarihli görüşme.
- YİCİ, Ö. (2010). *Kırkbir Uzun Gün Berec Grevi*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Yurt Ansiklopedisi. (1983). İstanbul Cildi. İstanbul: Anadolu Yayıncılık.